

**«6D030100 - Құқықтану» мамандығы бойынша философия докторы
(PhD) дәрежесін алу үшін ұсынған
Бирманова Аксункар Исланбековнаның
«Қазақстан Республикасындағы және қазіргі әлемдегі адамның
мәдени құқықтары мен бостандықтары (теориялық-құқықтық зерттеу)»
тақырыбындағы диссертациялық жұмысына ресми**

ПІКІР

1. Зерттеу тақырыбының өзектілігі және оның жалпы ғылыми, мемлекеттік бағдарламалармен (практикалық және ғылым мен техниканың дамуының сұраныстарымен) байланысы.

Іздешінің диссертациялық зерттеу жұмысы адам және азаматтың мәдени құқықтары мен бостандықтарын іске асыру мен қорғауды қамтамасыз етуге, заңдық табиғаты мен нормативтік-құқықтық реттелуіне арналған.

Мәдени құқықтардың қамту саласын, көркем шығармашылықпен айналысу, әлеуметтік жауапкершілікті қолдау мен көтермелей, мәдени өмірге қатысу мен қол жеткізу жолдарын қамтамасыз ету құқықтық саясаттың жиі айтылатын негізdemесіне айналды. Қоғамда адамның құқықтық мәдениетінің жоғары деңгейі барлық құқық пен бостандықтарды іске асырудын рухани кепілі болып табылады, ал мемлекеттің міндегі адам құқығының мәдениетін қалыптастыруға ықпал ететін мемлекеттік саясатты құру және орындау. Эрине, мәдени құқықтар адамның қадір-қасиетін тану және құрметтеу үшін өте маңызды, өйткені олар жеке және ұжымдық құқықтардың әртүрлі дүниетанымдарының дамуы мен көрінісін қорғайды. Іздешінің ұсынып отырған зерттеу жұмысында осы мәселелер жан-жақты зерделеніп, жоғары деңгейде талдау жасалынған.

Елімізде қабылданып жаткан мемлекеттік бағдарламалар мен Президент Жолдауларында ана тіл мен төл мәдениетті қолдау және мәдени құндылықтарымызды қорғау мәселелерінің кеңінен қарастырылуы аталған диссертациялық зерттеу тақырыбының өзектілігін көрсетеді. Сондықтан, мәдени құқықтарды қорғауды қамтамасыз ету адамның қоғам мен тұрақты даму алдындағы жауапкершілік сезімін нығайтуға ықпал ететін маңызды қажетті қадам болып табылады.

Мәдени құқықтарды жетілдіруде шетелдік тәжірибелің оң ұтымды тұстарын еліміздің Конституциясы мен Мәдениет туралы Заңына өзгерістер мен толықтырулар ретінде енгізу туралы ұсыныстары өзекті болып табылады.

Зерттеу жұмысы алдына қойылған мақсатына жеткен, ғылыми тұрғыда маңызды және мазмұнды зерттеулер қатарына жатады. Осылайша, диссертациялық жұмыс тақырыбының өзектілігі күмән тудырмайды, адам құқығы жүйесіндегі күрделі мәселелерді шешуде аса маңызды болмақ. Осының барлығы диссертациялық зерттеу жұмысының өзектілігін, оның жалпы ғылыми және жалпы мемлекеттік бағдарламалармен байланысын негіздейді.

2. Диссертацияға қойылатын талап деңгейіндегі ғылыми нәтижелері.

Ізденуші қол жеткізген ғылыми нәтижелері адамның мәдени құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету саласындағы теориялық, құқыққолданушылық, заңшығармашылық мәселелерді шешудің өзіндік жолдарын көрсетіп, ұсыныстар жасауымен ерекшеленеді. А.И. Бирманованаң ұсынып отырған диссертациялық жұмысын саралай отырып, диссертанттың қол жеткізген келесідей ғылыми нәтижелерін атап өтуге болады:

Бірінші ғылыми нәтиже. Адамның мәдени құқықтары ұғымына түсініктеме жасалып, жеке байламына орай өзіндік дефиниция берілген.

Екінші ғылыми нәтиже. Адамның мәдени құқықтары мен бостандықтарының қалыптасу тарихына зерттеу жүргізе келе, қоғамның әр кезеңінде мәдени құқықтар когнитивті және коммуникативті негіз болып табылатынын тұжырымдаған.

Үшінші ғылыми нәтиже. Адамның мәдени құқықтары мен бостандықтарының неғұрлым толық жіктелімі белгіленген, оларды әртүрлі бағыттар бойынша бөлу қарастырылған.

Төртінші ғылыми нәтиже. Шет мемлекеттердің конституцияларында бекітілген мәдени құқықтарға салыстыру жүргізілген, Қазақстан Республикасы Конституациясына мәдени өмірге қатысу, мәдениетке қол жеткізу, мәдени құндылықтарды пайдалану құқықтарын енгізу жөнінде ұсыныстар әзірленген.

Бесінші ғылыми нәтиже. Жаһандану барысындағы жеке тұлғаның мәдени құқықтары мен бостандықтары анықталған, халықаралық стандарттарға сәйкестендіру мақсатында Қазақстан Республикасының «Мәдениет туралы» Заңының мазмұнына өзгерістер мен толықтырулар енгізуге ұсыныстар жасаған.

Алтыншы ғылыми нәтиже. «Қазақстан Республикасында адамның және азаматтың мәдени құқықтары мен бостандықтарын дамытудың ұлттық стратегиясы» жобасы дайындалып, оны қабылдау қажеттілігі негізделген.

Ізденушінің диссертациялық зерттеу жұмысын жазу барысында қол жеткізілген нәтижелердің барлығы да ғылыми негізделген және практикалық қажеттілігі дәлелденген.

3. Ізденуші диссертациясында тұжырымдалған әрбір нәтиженің, тұжырымдары мен қорытындыларының негізделуі мен шынайылық дәрежесі.

Докторанттың қорғауға шығарған тұжырымдары мен ұсыныстары теориялық тұрғыдан алғанда негізді және шынайы болып табылады, өйткені олар мемлекет және құқық теориясы, конституциялық құқық, салыстырмалы құқықтану бойынша қол жетімді құқықтық әдебиеттерді автордың жан-жақты зерттеуіне сүйенеді және Қазақстан Республикасы мен шет мемлекеттердің заңнамаларына салыстырулар, халықаралық нормативтік-құқықтық актілерге талдаулар жасау арқылы негізделген.

Бірінші және екінші ғылыми нәтиже. Адамның мәдени құқықтары мен бостандықтарының қамтамасыз ету мәселелері бойынша теориялық көзқарастарды, отандық және халықаралық заңнаманы, оның қалыптасу тарихын зерттеуге негізделген.

Үшінші нәтиже. Адамның мәдени құқықтары мен бостандықтары жүйесін ғылыми талдау нәтижесінде, Қазақстан Республикасындағы қолданыстағы заңнама мен халықаралық стандарттарға сүйене отырып айқындалған шынайы және негізделген нәтиже болып саналады.

Төртінші, бесінші және алтыншы ғылыми нәтиженің шынайылығы мен негізділігі мәдени құқық институтының адам құқығы жүйесіндегі орны мен маңыздылығын талдау барысында, Қазақстан Республикасының заңнамаларында дамыту мен жетілдіруге қатысты шетелдік тәжірибелі, отандық және шетел ғалымдарының іргелі ғылыми еңбектері мен зерттеулеріне, қолданыстағы Қазақстан Республикасының заңнамалары мен құқықтық құжаттарға жүргізілген зерттеу және талдау жұмыстары нәтижесінде алынған.

4. Ізденушінің диссертациясында тұжырымдалған әрбір ғылыми нәтиже (қағида) мен қорытындының жаңашылдық деңгейі.

Отандық құқықтану ғылымында адамның мәдени құқықтары мен бостандықтарын кешенді зерттеуге арналған еңбектер кездеспейді, бұл ұсынылып отырған диссертация тақырыбының ғылыми жаңалығын көрсетеді.

Бірінші ғылыми нәтиже. Жаңа болып есептелінеді, өйткені отандық құқықтану ғылымында бұл анықтама алғаш рет тұжырымдалған.

Екінші ғылыми нәтиже. Жаңа болып табылады, өйткені адамның мәдени құқықтарын адамзат құқықтарының коммуникативті және когнитивті базасы ретінде қарастыру заманауи тұрғыда көрініс табады.

Үшінші ғылыми нәтиже. Ишінара жаңа болып табылады, себебі, адамның мәдени құқықтары мен бостандықтарының ғылыми жіктелуі халықаралық актілерде және қолданыстағы заңнамамызда белгіленгенмен, олардың әртүрлі бағыттар бойынша толық жіктелімі алғаш рет негізделіп отыр.

Төртінші ғылыми нәтиже. Жаңа болып танылады, өйткені Қазақстан Республикасының Конституциясына мәдени өмірге қатысу, мәдениетке қол жеткізу, мәдени құндылықтарды пайдалану құқықтарын енгізу бойынша ұсыныс алғаш жасалып отыр.

Бесінші ғылыми нәтиже. Ишінара жаңа нәтиже болып табылады, өйткені адамның мәдениет саласындағы құқықтарының неғұрлым толықтығын қамтамасыз ету мақсатында Қазақстан Республикасының «Мәдениет туралы» Заңына өзгерістер мен толықтырулар енгізу бойынша жұмыстар ішінара атқарылады.

Алтыншы ғылыми нәтиже. Жаңа нәтиже болып табылады, себебі, «Қазақстан Республикасында адамның және азаматтың мәдени құқықтары мен бостандықтарын дамытудың ұлттық стратегиясы» жобасы әзірленбеген және қабылдау қажеттілігі бұдан бұрын негізделмеген.

5. Алынған нәтижелердің ішкі бірлігін бағалау.

Диссертацияда ұсынылған нәтижелер, тұжырымдар мен қорытындылардың өзара ішкі байланысы орын алуда. Олар зерттеудің мақсаты мен міндеттеріне, ғылыми талаптар мен ұсыныстарына сәйкес келеді. Диссертацияның құрылымдық бөлімдері бір-бірінен туындауды және үйлесімді түрде жұмыстың мазмұнын ашады.

Диссертациялық зерттеу құқықтың бірқатар салаларына қатысты пәнаралық мағынасы бар мәселелерді терең әрі жан-жақты теориялық топтау сипатына ие. Диссертациядағы қорытындылар мен тұжырымдар шынайы әрі ғылыми түргыдан негізделген болып табылады.

6. Алынған нәтижелердің теориялық және практикалық маңыздылығы.

А.И. Бирмановың жұмысы аяқталған, ішкі бірлігі сабактасқан, жүйеленген, кешенді зерттелген, теориялық және тәжірибелік құндылығы жоғары жұмыс болып табылады.

Зерттеу жұмысындағы қол жеткізілген тұжырымдар мен ережелерді, ұсыныстар мен қорытындыларды теориялық және тәжірибелік бағыттарда қолдануға болады. Теориялық бағытта, жоғарғы оку орындарында «Құқықтану» білім беру бағдарламасы бойынша білім алатын бакалавриат студенттеріне «Конституциялық құқық», «Мемлекет және құқық теориясы» пәндерін оқытуда, магистратура мен докторантурда деңгейінде арнайы пән ретінде дәріс және семинар сабактарын өзірлеуде және бұдан кейінгі зерттеулерді, оку құралдарын дайындауда қолдануға болады.

7. Диссертацияның негізгі қағидасының, нәтижесінің, тұжырымдары мен қорытындыларының жариялануының жеткіліктілігіне растама.

А.И. Бирмановың диссертациялық жұмысты орындалу кезінде жарияланған ғылыми мақалалары мен өзге ғылыми-зерттеулерінің саны – 19, оның ішінде ҚР БФМ білім және ғылым саласында сапаны қамтамасыз ету Комитеті ұсынған ғылыми баспаларда 4-мақала және Scopus базасына кіретін журналында 2-мақала, алғы шетелдерде өткен халықаралық конференцияларда 2-мақала, сондай-ақ Қазақстан Республикасында өткен халықаралық конференцияларда 8-мақала жарияланған.

8. Академиялық адалдық және тәуелсіздік қағидасының сақталуы.

Аталған диссертациялық зерттеу жұмысында автор академиялық адалдық қағидасының шенберінде жұмыс жасаған, автор басқа авторлардың енбектерін адал қолданған, олардың жұмыстарына сілтемелерді көрсетіп, сонымен қатар қолданылған құжаттар мен нормативтік-құқықтық актілерге тиісті сілтемелерді жасаған және сөздер мен сөз тіркестерінің синонимдік алмастырылуы байқалмайды. Сонымен қатар, диссертациялық жұмысты дайындауда автордың дербестік және тәуелсіздік қағидасы шенберінде жұмыс жасаған оның жасаған қорытындылары мен ұсыныстарынан байқауға болады.

9. Диссертация мазмұнындағы және рәсімделуіндегі кемшіліктер мен ұсыныстар.

Диссертациялық жұмыс авторының қол жеткізген нәтижелері мен ғылыми жаңалығының маңыздылығын атая отырып, анықталған кемшіліктерді көрсете керек:

Біріншіден, адамның мәдени құқықтарының теориялық аспектілері отандық ғылыми енбектерді және шетелдік ғылыми жұмыстарды зерделеу арқылы жеткілікті қарастырылған. Ал халықаралық ұйымдардың, басқа шетелдердің адам құқығы жөніндегі мекемелердің есептері салыстырмалы

талданбаған. Адам құқығы жөніндегі халықаралық үйымдар жыл сайын есептерін жариялада отырады. Адам құқықтары бойынша халықаралық үкіметтік емес үйымдар көп. Солардың да қызметтеріне тоқталып, есептерін, тәжірибесін сарапағанда жұмыстың практикалық құндылығы арта түсер еді.

Екіншіден, ұсыным ретінде айтылатын ой адамның мәдени құқықтарын қорғау мәселесіне қатысты болмақ. Ізденуші халықаралық және бірқатар шетелдік, отандық нормативтік-құқықтық актілерге салыстырмалы талдау жасаумен қатар, адамның мәдени құқықтарын қорғау тәжірибесін зерделеген. Қазіргі заман талабына сай, осы тұста Қазақстан Республикасының адам және азаматтың мәдени құқықтарын сотта және соттан тыс қорғау механизмін толық ашу үшін, көбірек соттағы кейстерді келтіргендеге, аталған бөлім мазмұны жан-жақты ашылып, қорғау механизмін сынни бағалау мүмкіндігі туындаитын еді.

Жоғарыда аталған ескертулер ұсыныс ретінде беріліп отыр және олар диссертациялық жұмыстың ғылыми құндылығын төмендетпейді.

10. Философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін диссертациялық жұмысқа қойылатын талаптарына сәйкестігі.

Диссертациялық зерттеу жұмысының мазмұны мен рәсімделуі 2011 жылғы 31 наурызындағы Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрінің бұйрығымен бекітілген «Дәрежелерді беру ережесі» талаптарына және ғылыми мамандық паспортына сәйкес келеді.

Жоғарыда аталғандарды негізге ала отырып, сын пікір беруге ұсынылған жұмыс өзекті ғылыми мәселені шешуге бағытталған құқықтану ғылымы үшін маңыздылығы бар жеке ізденіс болып табылады. Диссертациялық ізденістің нәтижелері, қорытындылары, тұжырымдары мен ұсынымдары жоғары деңгейге лайық, жұмыстың өзі болса өзекті тақырыпқа арналған деп тануға толық мүмкіндік бар.

Бирманова Аксункар Исланбековнаның «Қазақстан Республикасындағы және қазіргі әлемдегі адамның мәдени құқықтары мен бостандықтары (теориялық-құқықтық зерттеу)» тақырыбындағы диссертациясы қойылатын талаптарға сәйкес келеді, ал оның авторы «6D030100 – Құқықтану» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға лайықты деп есептеймін.

Ресми рецензент:

**заң ғылымдарының докторы,
профессор, Қазақстан Республикасы
Конституциялық Кеңесінің мүшесі**

Шапак У.

*Бағыттарақ жағдайлары
Бағыттарақ жағдайлары*